

BGE Budapest LAB

WORKING PAPER SERIES

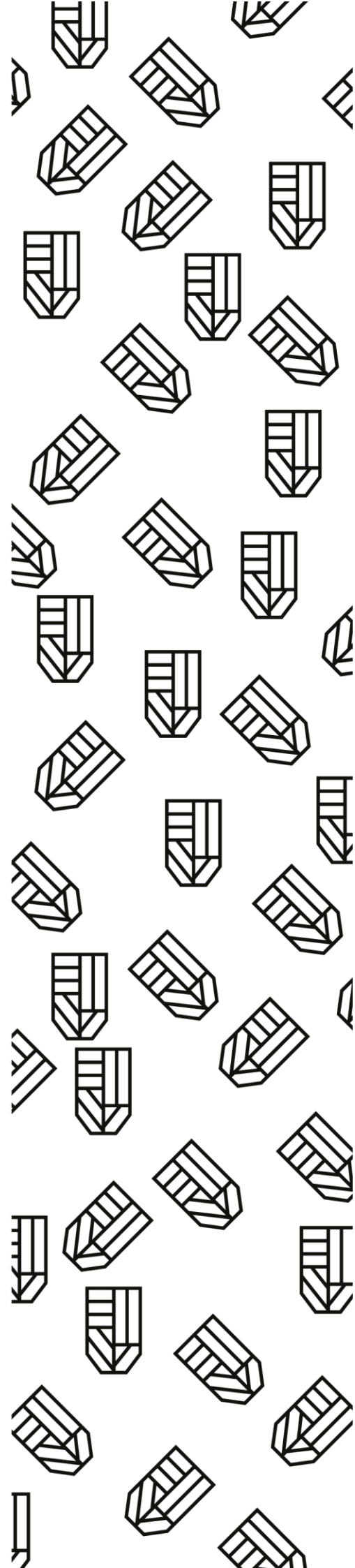

ISSUE 14, 2021

SZENNAY ÁRON
CSÁKNÉ DR. FILEP JUDIT

**AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS KÖZÉP-
ÉS KELET-EURÓPA
VÁLLALKOZÁSAI A GLOBAL
ENTREPRENEURSHIP
MONITOR ADULT
POPULATION SURVEY
TÜKRÉBEN**

14

AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPA VÁLLALKOZÁSAI A GLOBAL ENTREPRENEURSHIP MONITOR ADULT POPULATION SURVEY TÜKRÉBEN

Szennay Áron
Budapest Business School, FFA
szennay.aron@uni-bge.hu

Csákné Dr. Filep Judit
Budapest Business School, Budapest LAB
csaknefilep.judit@uni-bge.hu

Working Paper Series 14-2021

ISSN: 2630-7960

Copyright © 2021 Szennay Áron, Csákné Filep Judit

Working papers are in draft form. This working paper is distributed for purposes of comment and discussion only. It may not be reproduced without permission of the copyright holder. Copies of working papers are available from the author. The views expressed in the Budapest LAB Working Paper Series are those of the author(s) and do not necessarily reflect those of the Budapest Business School or Budapest LAB. Research Working Papers have not undergone formal review and approval. Such papers are included in this series to elicit feedback and to encourage debate on important public policy challenges. Copyright belongs to the author(s). Papers may be downloaded for personal use only.

www.budapestlab.hu

A kutatási projektet az Innovációs és Technológiai Minisztérium Tématerületi Kiválósági Programja és a Budapesti Gazdasági Egyetem között létrejött együttműködési megállapodás (TKP2020-IKA-01) támogatja.

This research was supported by a grant from the Thematic Excellence Programme of the Hungarian Ministry for Innovation and Technology to the Budapest Business School (TKP2020-IKA-01).

ISSUE: 14-2021

Dátum: 2021.06.23

AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPA VÁLLALKOZÁSAI A GLOBAL ENTREPRENEURSHIP MONITOR ADULT POPULATION SURVEY TÜKRÉBEN

Absztrakt

A tanulmány a szisztematikus szakirodalomfeldolgozás eszközei segítségével vizsgálja a GEM APS adatfelvételen alapuló, 2015-2020 között megjelent, az Európai Unióra és Közép- és Kelet-Európára fókuszáló angol nyelvű, a Web of Science adatbázisában fellelhető cikkeket. Kitér a szerzők, témakörök és az elemzés során használt módszertanok nagyvonalú bemutatására, továbbá a cikkek rövid tartalmi áttekintésére.

Bevezetés

A vállalkozások, a vállalkozók fontos szerepet játszanak a modern piacgazdaságokban, jelentős innovációs potenciált rejtnek és pozitívan járulnak hozzá a foglalkoztatottsághoz, így képezve a gazdasági növekedés motorját.

A gazdasági nehézségek, mint a (fiatalkori) munkanélküliség, a gazdasági növekedés megtorpanása ugyanakkor jelentős problémát jelent napjainkban az Európai Unióban. Ennek következtében az Európai Bizottság (2013, 5.o.) az Európa 2020 stratégia részeként 2013 januárjában elfogadta a vállalkozásokkal kapcsolatos akciótervét. A dokumentum alapján a vállalkozási aktivitás fellendítése érdekében három területen van szükség azonnali beavatkozásra:

- 1. „Vállalkozással kapcsolatos oktatás és képzés, a gazdasági növekedés a vállalkozások indításának támogatásának érdekében;*
- 2. A vállalkozásokkal kapcsolatos keretfeltételek erősítése a meglévő strukturális korlátok felszámolásával és az üzleti életciklus kritikus szakaszain való átsegítéssel;*
- 3. Az európai vállalkozói kultúra dinamizálása: a vállalkozók új generációjának gondozása.”*

Kutatásunkban a Global Entrepreneurship Monitor (GEM) lakossági adatfelvételeinek adatait felhasználó, az Európai Unió egésze és közép- és kelet európai régió tekintetében releváns cikkek elemzését végezzük el. A GEM 1999 óta aktívan méri és értékeli a vállalkozói aktivitást. Az elmúlt több, mint húsz évben több, mint 120 gazdaság vett részt a kutatásban, míg az

utolsó, 2020-as évre vonatkozó globális jelentésben 46 ország reprezentatív adatai szerepelnek, ami a lakossági adatfelvétel tekintetében csaknem 140 ezer 18 és 64 év közötti személy megkérdezését jelenti (Bosma et al., 2021).

Magyarország 2021-től kezdődően több éves kihagyás után kapcsolódott be újra a GEM adatfelvételekbe. Kutató munkánk során elsődleges célja, hogy képet kapjunk a GEM APS adatok tudományos elemzésekben való felhasználásáról, elsősorban a magyar szempontból relevánsnak számító földrajzi területekre fókuszálva. A szakirodalomkutatás során GEM APS adatfelvételén alapuló azon cikkekre fókuszálunk, amelyek vagy kizárólag közép- és kelet európai országokat vizsgálnak, vagy az Európai Unió egészével foglalkoznak.

Munkánkat a szisztematikus szakirodalom feldolgozás eszközeinek használatával hajtjuk végre, amely során a Web of Science adatbázisban elérhető, nemzetközi szakirodalmi forrásokat elemezzük. Az írás ennek megfelelően elméleti jellegű – az elmúlt öt év vonatkozó nemzetközi szakirodalmának feldolgozása alapján kiemeljük a téma legjelentősebb, azaz leginkább hivatkozott, legproduktívabb szerzőit, folyóiratait, valamint meghatározzuk és összevetjük a témában elérhető legfrissebb eredményeket, a kutatási irányokat.

Az írás négy fő fejezetre osztható. A következő blokk az elméleti háttérrel foglalja össze, amely az irodalomfeldolgozásban használt fogalmakat, definíciókat, elméleteket tartalmazza. A második rész az elemzésünk módszertanát, a részletes elemzésbe bevont cikkek kiválasztási folyamatát írja le. A harmadik fejezet a részletes vizsgálatba tartozó cikkek rövid bibliográfiai elemzését tartalmazza, amelyet a cikkek fő eredményeinek, ezek következtetéseinek összefoglalása, értékelése követ. A tanulmány diszkusszióval, az eredményeink összegzésével, valamint a legfontosabb limitációk megjelölésével zárul.

Elméleti háttér

Jelen fejezet nem tekinthető klasszikus szakirodalmi összefoglalásnak. A fejezet célja, hogy definiáljuk a szakirodalom feldolgozás során felmerülő fogalmakat, valamint bemutatjuk a kapcsolódó főbb elméleteket.

Elsőként fontosnak tartjuk definiálni, mit is értünk vállalkozás (*entrepreneurship*) alatt. A *vállalkozás* e tekintetben nem egy szervezetet vagy épp jogi kifejezést, hanem egy tevékenységet jelent. Vállalkozásnak tekintjük „*az üzleti lehetőségek teremtésére vagy*

azonosítására, valamint azok kiaknázására vonatkozó kapacitást, amelynek a célja az értékteremtés, illetve a profittermelés” (Shane és Venkataraman, 2000 idézi Teixeira et al., 2018). Oliveira (2010, idézi Teixeira et al., 2018) szerint a „vállalkozás a szakmai képességek és kapacitások fejlődő és innovatív folyamata, amely új, stratégiaileg releváns projektek megvalósítására irányul”. Az Európai Bizottság (2003, 6.o.) definíciója szerint a vállalkozás „egy meglévő vagy már létező szervezeten belüli, gazdasági tevékenység létrehozására és fejlesztésére irányuló szemléletmód és folyamat, amelyben keveredik a kockázatvállalás, a kreativitás és/vagy innováció a helyes menedzsmenttel.” A GEM WIKI meghatározása szerint vállalkozásnak minősül bármely „magánszemélyek, azok csoportja vagy már meglévő üzleti vállalkozás által új vállalkozási tevékenység kezdésére vonatkozó kísérlet, mint például az önfoglalkoztatás, új üzleti vállalkozás, vagy már létező üzleti vállalkozás bővítése”.

A GEM-ben résztvevő országok csapatai évről-évre két felmérést végeznek. Az APS (*Annual Population Survey*, éves lakosság felmérés) egy átfogó kérdőív, amelyet a felnőtt lakosság (18-64 év közöttiek, vagy 18 év felettiek) egy, legalább 2000 fős reprezentatív mintáján kérdeznek meg. A kérdőív célja, hogy részletes információkat gyűjtsön az adott országban zajló vállalkozási tevékenységről, a válaszadók attitűdjeiről és törekvéseiről (*GEM Global Entrepreneurship Monitor*, é. n.). Ez a minta a GEM ajánlásai szerint alkalmas lehet a népességen belüli csoportok közötti nagyobb eltérések azonosítására. Lehetséges regionális minták felvétele is, ebben az esetben legalább 500, de a részcsoportok közötti eltérések azonosítása érdekében inkább 1000 fős minta szükséges. Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a minta nagysága nem függ az ország méretétől, tehát a 2 millió fős lakosságú Szlovéniában ugyanúgy 2000 fős APS minta az elvárt, mint a 83 milliós Németországban. Az APS-ben a közös, valamennyi országban lekérdezett blokkok mellett – a nemzeti csapatok döntése alapján – lehetnek egyedi kérdések is, amelyek vagy egy különleges jelentéshez kapcsolódnak, vagy egy vagy több nemzeti csapat döntése alapján, egyedileg kerülnek be.

A GEM másik, nemzeti kérdezésen alapuló adatforrása a NES (*National Expert Survey*, nemzeti szakértői felmérés). A NES országonként legalább 36 szakértő megkérdezését tartalmazza azzal a céllal, hogy a helyi vállalkozási környezetről gyűjtsön adatokat. A NES kérdőív az adott ország társadalmi-gazdasági miliójét, a vállalkozási keretfeltételeket (*Entrepreneurship Framework Conditions*, EFC) meghatározó kilenc szemponttal kapcsolatos kérdéseket tartalmaz (*GEM Global Entrepreneurship Monitor*, é. n.).

A GEM módszertana a vállalkozások életciklusának három fázisát különíti el. Az első a kezdő vállalkozás (*nascent entrepreneurship*) fázisa, amely olyan vállalkozásokat takar, amelyek a kérdéses időpontját megelőző három hónapban nem fizettek béreket. A béreket már fizető, de legfeljebb 3,5 éves vállalkozások már új vállalkozások (*new entrepreneur*). A két fázist együttesen kezdeti stádiumú vállalkozási tevékenységnek (*total early-stage entrepreneurial activity*) hívjuk. Ezt az időszakot követően a GEM módszertan szerint a vállalkozás már bevett vállalkozásnak (*established firm*) tekinthető (*GEM Global Entrepreneurship Monitor*, é. n.).

A vállalkozók motivációja tekintetében a GEM elkülönít lehetőségvezérelt (*opportunity*) és szükségvezérelt (*necessity*) vállalkozókat.

A vállalkozók mellett definiálni szükséges azokat a személyeket is, akik ugyan egy szervezet alkalmazottjaként dolgoznak, de a vállalkozóhoz hasonló tevékenységet végeznek (pl. gyökeresen új termék/szolgáltatás kifejlesztésén dolgoznak). Ezen magánszemélyeket *alkalmazotti vállalkozónak*, *intrapreneurnek* nevezzük (ld. pl. Dézsi-Benyovszki - Szabó, 2017). Pinchot (1985, idézi Dézsi-Benyovszki - Szabó, 2017) definíciója alapján az alkalmazotti vállalkozók standard folyamatok megkötései nélkül dolgoznak egy új termék létrehozásán egy nagyvállalat alkalmazottjaként. Jong és Wennekers (2008 idézi Dézsi-Benyovszki - Szabó, 2017) szerint a fő különbség a vállalkozó és az alkalmazotti vállalkozó között az új üzleti vállalkozás létrehozásával kapcsolatos önálló pénzügyi befektetés, valamint a kapcsolódó kockázatvállalás személyes pénzügyi következményei. A GEM értelmezésében az alkalmazotti vállalkozó az a személy, aki a munkahelyén új üzleti tevékenységet fejleszt. Ez megnyilvánulhat új termék vagy szolgáltatás kidolgozásában vagy piacra dobásában, de akár egy új üzleti vállalkozás indításában is (Bosma et al., 2021).

A Világgazdasági Fórum (*World Economic Forum, WEF*) által számított globális versenyképességi index (*Global Competitiveness Index, GCI*) 12 tényező értékelését egyesíti egy kompozit mutatóban. A vizsgált tényezők (1) az intézmények; (2) infrastruktúra; (3) makrogazdasági környezet; (4) egészségügy és alapszintű oktatás; (5) felsőoktatás és képzések; (6) termékpiaci hatékonyság; (7) munkaerő-piaci hatékonyság; (8) pénzügyi piac fejlettsége; (9) technológia készsége; (10) piac mérete; (11) üzleti szofisztikáltság, valamint (12) innováció. A tényezők létjogosultsága alapján a gazdaságok három kategóriába sorolhatók: az 1 és 4 közötti tényezők a tényezővezérelt, az 5 és 10 közötti tényezők a hatékonyságvezérelt, míg a 11 és a 12 tényezők az innovációvezérelt gazdaságokra

vonatkoznak (Crecente-Romero et al., 2019). 2008 óta a GEM követi ezt a tipológiát (Bosma et al., 2009). A tapasztalatok szerint az Európai Unióban a hatékonyságvezérelt gazdaságokban a teljes vállalkozói aktivitás (*total entrepreneurship activity, TEA*) magasabb, mint az innovációvezéreltekben (Tofan et al., 2016). Fontos hangsúlyozni, hogy ugyan az új EU tagállamok jellemzően már a hatékonyságvezérelt és az innovációvezérelt gazdaságok közti átmenetben vannak (ld. Singer et al., 2015), a fejlett régi tagállamokhoz való felzárkózáshoz a társadalmi tőke további felhalmozása szükséges (Laužikas és Dailydaitė, 2015).

Módszertan

Munkánk során a szisztematikus szakirodalomkutatás eszközeivel végeztünk kutatást a Web of Science adatbázis felhasználásával. A kiindul adatbázis lekérdezésére 2020.10.21-én került sor. A Web of Science adatbázisban a keresést a következő kulcsszavakra hajtottuk végre: Global Entrepreneurship Monitor, GEM, APS, Adult Population Survey, NES, National Expert Survey.

A keresés további részleteit a következő táblázat tartalmazza:

1. Táblázat
A Web of Science lekérdezés paraméterei

Megnevezés	Leírás
Adatbázis	Web of Science Core Collection
Keresési tartomány	All Fields
Időperiódus	2015 – 2020.10.21
Nyelv	angol
Keresési mód	boolean

forrás: saját szerkesztés

Az elsődleges keresés 59 143 találatot eredményezett. A szűkítés első lépéseként a következő a témakör szempontjából releváns Web of Science Categories-ba tartozó cikkeket válogattuk ki: (1) economics, (2) business, (3) management, (4) social sciences interdisciplinary, (5) behavioral sciences, (6) women studies, (7) business finance. Ezzel a módszerrel a találatok száma 1 663-ra módosult. Ezt a kört dokumentum típus szerint szűkítettük tovább, (a kutatás korábbi fázisában célként megjelölt szempontnak megfelelően, miszerint referált folyóirat cikkek kerüljenek be az elemzésbe) csak az articles (cikkek) és az early access (korai hozzáférés) kategóriába tartozó találatokat tartottuk az elemzésben. A következő

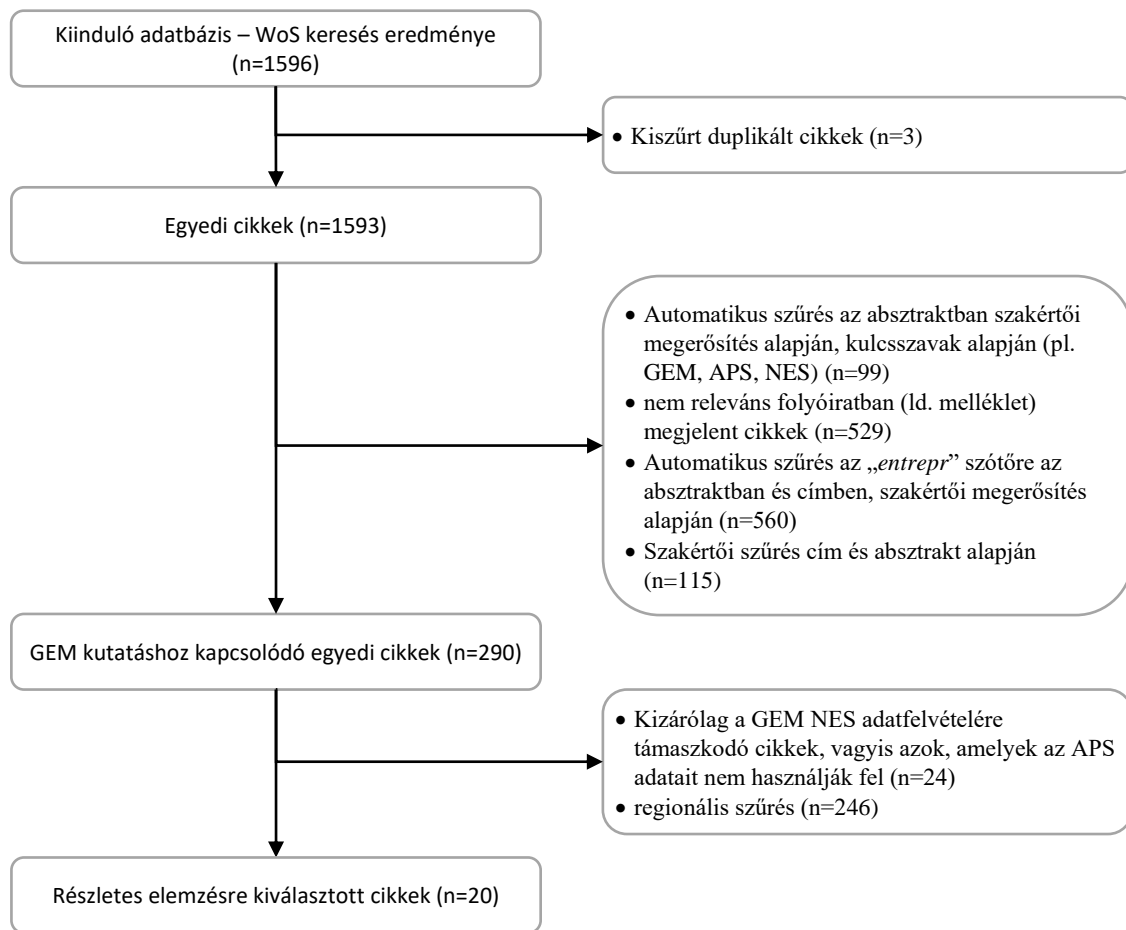
kategóriákba tartozó dokumentumok kizárásra kerültek: (1) review, (2) meeting abstract, (3) proceedings paper, (4) editorial material, (5) book chapter, (6) biographical item, (7) book review, (8) correction, (9) reprint. Ezzel a módszerrel a találatok számát sikerült 1 596-ra redukálni.

A Web of Science legyűjtést követően az exportált fájlokat azonos szerkezetben összemásoltuk – ez jelentette a szisztematikus irodalom feldolgozás *kiinduló univerzumát*. Első lépésként a duplikátumok szűrése történt meg, amelyet követően 1 593 egyedi cikk maradt.

A GEM projekt szempontjából releváns cikkek kiszűrését ezt követően automatikusan, kulcsszavakkal végeztük el, amelyet valamennyi esetben egyedileg, manuálisan ellenőriztünk. Elsőként az absztraktban kerestünk olyan szavakat, szótöveket vagy rövidítéseket, amelyek a relevanciát alátámaszthatják (pl. GEM, APS, NES). Mivel előfordult olyan, hogy a cikkben elírás (pl. national experts survey) vagy épp eltérő rövidítés szerepel, így a kulcsszavak körét ezek szerint bővítettük. Mivel az irreleváns egyedi cikkek kizárását követően is jelentős, ezer feletti egyedi cikk maradt az adatbázisban, következő lépésként a folyóirat relevanciája alapján végeztünk el szűrést. Ez azt jelenti, hogy a legalább kettő, az adatbázisunkban is szereplő cikket közlő folyóiratok közül kizártuk azokat, amelyek feltehetően nem közölnek a kutatásunk céljának megfelelő szakcikkeket (ha a folyóiratból csupán egyetlen cikk került az adatbázisba, azt egyedileg vizsgáltuk). Ezen folyóiratok listáját a mellékletben soroljuk fel. Ezt követően az „*entrepr*” szótőre vonatkozó szűrés következett a cikkek címében és absztraktjában, végül a fennmaradó cikkeket cím és absztrakt alapján egyedileg, manuálisan tekintettük át. A kizárások alapján összeállt egy olyan adatbázis, amelyről nagy biztonsággal állíthatjuk, hogy (1) a GEM projekten alapuló cikkeket tartalmaz, továbbá (2) ismert, hogy a GEM APS és/vagy NES adatain alapuló kutatást tartalmaz.

1. Ábra
A vizsgált cikkek kiválasztásának folyamata

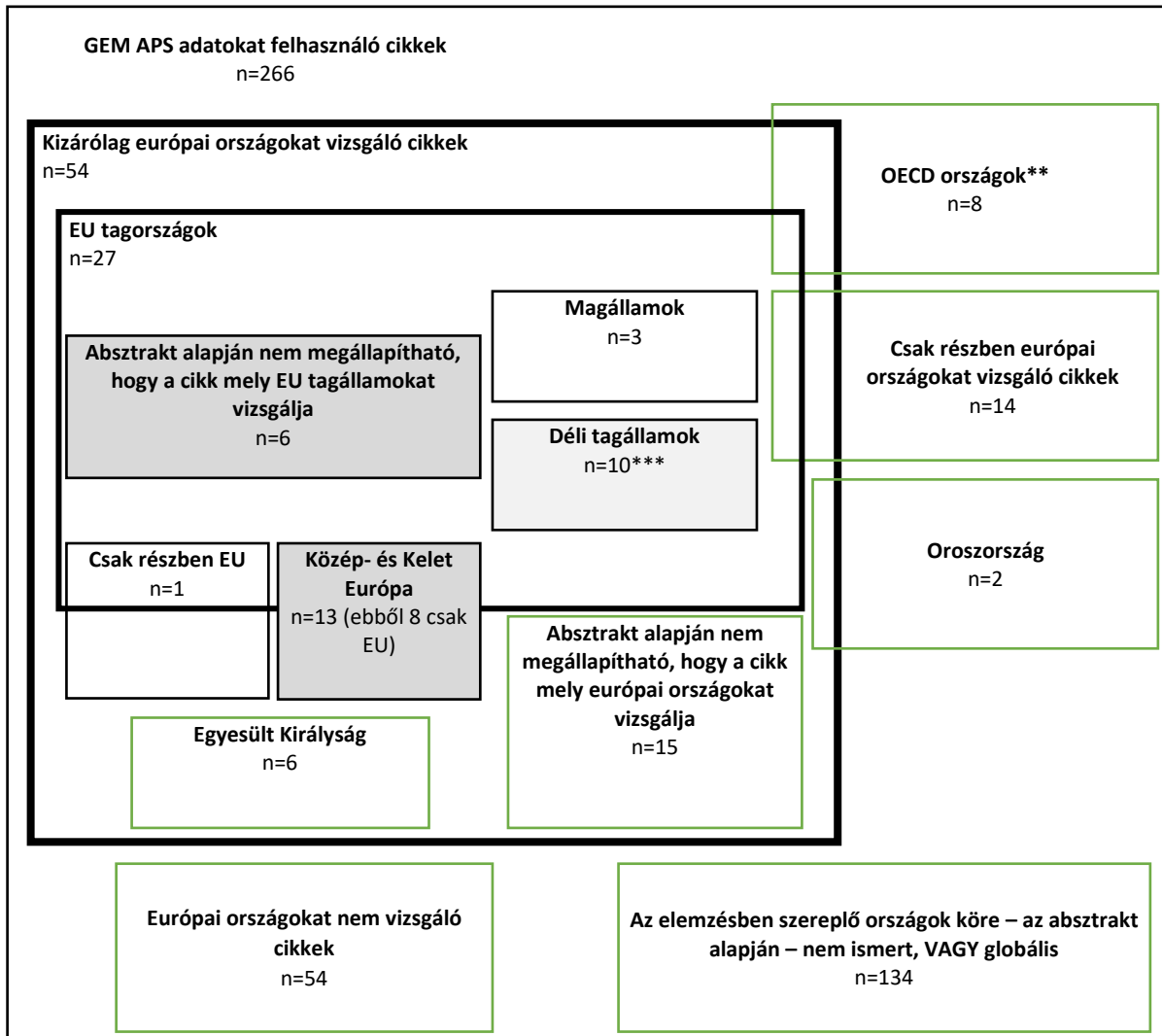

forrás: saját szerkesztés

A 290 egyedi, a GEM APS és/vagy NES adatain alapuló cikkből leszűrtük azokat, amelyek kizárólag a GEM NES adatait használják fel, ezt követően 266 egyedi, a GEM APS adatait feldolgozó cikk maradt. Ezen cikkek területi elemzését a 2. Ábra szemléltetjük. Érdekes, hogy ennek több, mint fele (134 cikk) vagy globális adatokat használ fel, vagy az absztraktból és a címből nem derül ki, hogy pontosan mely ország(ok)ra fókuszál. 54-54 darab olyan cikket találtunk, amelyek vagy kizárólag európai országokkal foglalkoznak, vagy azokkal egyáltalán nem. Ezen felül több olyan cikk is szerepel az adatbázisban, amely az OECD országok részére vagy egészére vonatkozó adatokon alapul, vagy épp európai és nem európai országokat egyaránt vizsgál. Földrajzi elhelyezkedése és intézményi sajátosságai következtében Oroszországot külön kategóriaként kezeltük, amely *részben európai*. Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy ugyan az Egyesült Királyság a vizsgált cikkek megírása és a kapcsolódó

adatfelvétel idején az Európai Unió része volt, az országot a Brexit következtében külön európai, de az EU-n kívüli kategóriaként kezeltük.

2. Ábra
A GEM APS adatokon alapuló kutatások területi fókuszja

* A megjelenített halmazok közötti átfedések a cikkek által vizsgált országok közötti valós átfedéseket nem tükrözik.

** Az elemzésekben vizsgált OECD országok száma rendszerint eltérő. Emellett egy esetben az OECD tagországok mellett a mintában szerepel Kína is.

*** A 10 cikkből egy kizárólag Horvátországgal foglalkozik

Ezt követően a GEM APS adatfelvételén alapuló azon cikkeket választottuk ki a részletes elemzésre, amelyek vagy kizárólag közép- és kelet európai országokat vizsgálnak, vagy az Európai Unió egészével foglalkoznak. Ennek eredményeként állt elő a következőkben részletesen vizsgált 20 cikk (ld. 3. Táblázat).

Eredmények

A vizsgált cikkek bibliográfiai elemzése

A részletes vizsgálatban szereplő 20 cikk mindegyike angol nyelvű tudományos szakcikk. Eltérő folyóiratokban jelentek meg, nem találtunk olyan periodikát, amelyben legalább kettő, a részletesen is vizsgált mintában szereplő írást publikáltak volna. Ez arra utal, hogy az általunk vizsgált, regionális fókuszú GEM APS adatfelvételen alapuló kutatásoknak – legalábbis a Web of Science adatbázisban jegyzett – folyóiratok között nincs olyan fóruma, ahol érdemi diskurzus alakult volna ki. A hasonló kutatásokra vonatkozó regionális érdeklődést támaszthatja alá, hogy több cikk is láthatóan szűkebb régióra fókuszált folyóiratban jelent meg (ld. *Ekonomski Vjesnik*, *Iranian Journal of Management Studies*, *Croatian Economic Survey*). Ugyan a publikáció évét a kiinduló univerzum szűrési feltételei a 2015-től megjelent írásokra korlátozta, a cikkek háromnegyede három évben, 2016-ban, valamint 2018-ban illetve 2019-ben jelent meg (ld. 2. Táblázat)

2. Táblázat

A vizsgálatban szereplő cikkek száma a publikáció éve szerint

év	cikkek száma
2015	1
2016	4
2017	2
2018	5
2019	6
2020	2

Forrás: saját szerkesztés

A vizsgálatban szereplő 20 cikknek összesen 51 szerzője van, akik között összesen 4 kutató jegyez egynél több, valamennyi esetben kettő-kettő cikket. Ezen szerzők az alábbiak (zárójelben az affiliáció)

- Bojan Lekovic (University of Novi Sad, Szerbia);
- Polona Tominc (University of Maribor, Szlovénia);
- Fernando Crecente-Romero, valamint Mónica Giménez-Baldazo (University of Alcalá, Spanyolország).

A szerzők affiliáció szerint 13-15 országból származnak. Az intervallumot az indokolja, hogy Ciešlik és szerzőtársai (2018) esetében ugyan mindhárom szerző affiliációként jelölte meg a lengyel Kozminski University-t, de ketten emellett egy másik intézményt is feltüntettek (Brock

University, Kanada, illetve Trinity College Dublin, Írország). A 13 ország közül egy kivétellel (Pakisztán) valamennyi európai, sőt, hat az új Európai Unió tagállamokból kerül ki (Észtország, Horvátország, Lengyelország, Románia, Szlovénia, Szlovákia). Ezekben az országokban található a szerzők felének (24 fő) az affiliációja.

A kutatás céljának megfelelően valamennyi cikk valamilyen kvantitatív módszertant alkalmaz. A vizsgált tanulmányok többsége valamilyen szofisztikált statisztikai módszertant, leggyakrabban logisztikus regressziós modellt alkalmaz, míg három kizárólag leíró statisztikai módszereket használ.

A felhasznált APS adatok adatfelvételi ideje széles intervallumban, 2001 és 2017 között mozog. A korábbi adatokat rendszerint a hosszabb időszakokat felölelő kutatások használják, míg a csak egy, vagy néhány év adataira támaszkodó vizsgálatok rendszerint a 2010-es évek első felének adatbázisait használják fel.

A vizsgált régiót tekintve a legtöbb cikk – feltehetően a nemzetközi publikálhatóság érdekében – több országot vizsgál egyszerre, egy országgal csupán 6 cikk foglalkozik, ezek közül kettő Németországot vizsgálja. Fontos kiemelni, hogy a két, kizárólag Németországgal foglalkozó írás mindegyike *országon belüli* eltérésekre fókuszál, amelyre az ország 2020-ban 30 éves újraegyesítése jó alkalmat is kínál. Érdekes még, hogy míg kizárólag Magyarországgal foglalkozó cikk a kiválasztott mintában nem szerepel, addig találtunk Horvátországgal, Szlovéniával, Litvániával vagy Romániával foglalkozó cikket. Románia esetén kiemelendő, hogy a kizárólag román adatokat feldolgozó írás mellett a mintában van még egy, amely az egyik almintájában a román adatokat dolgozza fel, emellett 20 kiválasztott publikáció közül négyet romániai affiliációjú szerzők jegyeznek, akik ezáltal a mintában szereplő szerzőknek szintén az ötödét jelentik.

3. Táblázat
A vizsgált cikkek főbb adatai

szerzők	vizsgált országok száma	módszertan	APS adatok éve	kutatási kérdés* / kutatás témája
Lekovic és szerzőtársai (2020)	6 (Szlovénia, Horvátország, Magyarország, Románia, Bosznia és Hercegovina, Észak-Macedónia**)	kvantitatív	2013	A vállalkozói kompetenciák más szervezetekkel való együttműködésre gyakorolt hatásának, valamint az új vállalkozások más szervezetekkel való együttműködésének nemzetköziesedésre gyakorolt mediátor hatásának elemzése a dél-kelet európai régióban.
Arrak és szerzőtársai (2020)	1 (Németország)	kvantitatív	2014	„1. A regionális kulturális kontextus befolyásolja a vállalkozásokat? 2. Amennyiben igen, a kultúra mely [hofstede-i, a szerző] dimenziója számít? 3. Számít-e, hogy korai vagy már kialakult vállalkozásról van szó?”
Tominc (2019)	3 (Magyarország, Horvátország, Szlovénia)	kvantitatív	2016 (HU), 2017 (HR és SI)	A vállalkozók innovativitása, különös tekintettel a technológiai innovációra, a piaci verseny szintjére, a vállalkozók nemére, illetve korára.
Leković és Berber (2019)	6 (Szlovénia, Horvátország, Magyarország, Románia, Bosznia és Hercegovina, Észak-Macedónia**)	kvantitatív	2013	A növekedésre törekvő új vállalkozásokra ható tényezők azonosítása a dél-kelet európai régióban.

szerzők	vizsgált országok száma	módszertan	APS adatok éve	kutatási kérdés* / kutatás témája
Khursheed és szerzőtársai (2019)	26 (18 észak-európai és 8 a Duna-régióból)	kvantitatív	2013	„1. Az érzékelt viselkedési kontroll (<i>perceived behavioural control</i>) és a szubjektív normák (<i>subjective norms</i>) hogyan járulnak hozzá a vállalkozói motivációhoz?” 2. Mi a szerepük a szubjektív normáknak a viselkedési kontrollok alakulásában? 3. A korábbi tapasztalatok hogyan járulnak hozzá a vállalkozói szándékok alakulásához és az érzékelt viselkedési kontrollhoz? 4. A kulturális különbségek hogyan befolyásolják az érzékelt viselkedési kontroll és a szubjektív normák vállalkozói szándékra gyakorolt hatását? 5. A kulturális különbségek lényegesen befolyásolják az érzékelt viselkedési kontroll és a szubjektív normák hatásait?”
Juric és szerzőtársai (2019)	1 (Horvátország)	kvantitatív	2014	A kezdő vállalkozók (<i>nascent entrepreneurs</i>) jellemzőinek meghatározása neurális hálózatok módszerével.
Crecente-Romero és szerzőtársai (2019)	19 európai ország	kvantitatív	2012 és 2016	„Az ország versenyképességének egyik pillérje a vállalkozói aktivitás? Mely tényezők támogatják az üzleti lehetőségeken alapuló vállalkozásokat? Léteznek eltérő versenyképesség-vállalkozás mintázatok?”
Amidžić (2019)	6 (Szlovénia, Horvátország, Magyarország, Románia, Bosznia és Hercegovina, Észak-Macedónia**)	kvantitatív	2014	„A kezdő stádiumú vállalkozók egyedi jellemzői, mint a percepciók (társadalmi kapcsolatok, üzleti lehetőségek észlelése, tudás, készségek és tapasztalatok, kudarcból való félelem) és a társadalmi-demográfiai jellemzők (kor, nem, háztartás jövedelme, képzettség) kapcsolatban állnak az opportunistákkal? Az üzleti lehetőségeken alapuló motiváció modellezéséhez jelentős mértékben járulnak hozzá?”

szerzők	vizsgált országok száma	módszertan	APS adatok éve	kutatási kérdés* / kutatás témája
Teixeira és szerzőtársai (2018)	22 európai ország	kvantitatív	2001-2015	Intézményi jellemzők (pl. kultúra, oktatás, kormányzati intézkedések stb.) szerepe a vállalkozói szándékok alakulásában.
Frešer és Tominc (2018)	1 (Szlovénia)	kvantitatív	2015	Finanszírozási források alkalmazása a vállalkozók körében.
Dumitru és Dumitru (2018)	több scenárió***	kvantitatív	2014	A vállalkozói szándéokra ható tényezők azonosítása.
Crecente-Romero és szerzőtársai (2018)	16 európai ország	kvantitatív	2009 és 2014	Az oktatás és a képzettség vállalkozói aktivitásra gyakorolt hatása
Ciešlik és szerzőtársai (2018)	EU-28	kvantitatív	2004-2015	„1. Mekkora a különbség a vállalkozói ambíciók és azok realizálása között? 2. Mekkora az eltérések országok közötti különbsége? 3. Van a vállalkozói túlzott magabiztosságnak (<i>entrepreneurial overconfidence</i>) optimális szintje? 4. Mi magyarázza a vállalkozói ambíciók és azok realizálása közötti országon belüli eltéréseket?”
Dézi-Benyovszki és Szabó (2017)	1 (Románia)	kvantitatív	2011-2014	A vállalkozói és az <i>alkalmazotti vállalkozói (intrapreneur)</i> tevékenységek hatótényezőinek feltárása.
Chepurensko (2017)	11 európai posztszocialista ország	kvantitatív (leíró)	2011	Vállalkozói aktivitás a posztszocialista országokban.
Wyrwich és szerzőtársai (2016)	1 (Németország)	kvantitatív	2003-2006 és 2008	„Moderálja-e az intézményi környezet, különös tekintettel a vállalkozási tevékenység társadalmi elfogadására a vállalkozásokról kialakított kép, a kudarctól való egyéni félelmek, valamint a vállalkozói szerepmoделlek közötti kapcsolatokat?”
Tofan és szerzőtársai (2016)	26 EU tagállam	kvantitatív (leíró)	2008-2015	26 EU tagállam elemzése vállalkozási szempontból.

szerzők	vizsgált országok száma	módszertan	APS adatok éve	kutatási kérdés* / kutatás témája
Holienka és szerzőtársai (2016)	V4 országok	kvantitatív	2011-2013	A Visegrádi országok fiatal vállalkozói aktivitását befolyásoló tényezők, különös tekintettel a motiváción alapuló és a szükségén alapuló motivációira.
Dima és szerzőtársai (2016)	15 EU ország	kvantitatív	2001-2014	A vállalkozói aktivitás és annak összetevőinek kapcsolata a közpolitikák minőségével (<i>public policies</i>) és az intézményekkel.
Laužikas és Dailydaitė (2015)	1 (Litvánia)	kvantitatív (leíró)	2011	A társadalmi tőke szerepe a <i>hatékonyságvezérelt (efficiency-driven)</i> és az <i>innovációvezérelt (innovation-driven)</i> gazdaság közötti átmenetben.

forrás: saját szerkesztés

* A kutatási kérdést szó szerint idézzük, amennyiben az adott tanulmányban explicit megfogalmazásra kerül. Ezt valamennyi esetben idézőjellel és az oldalszám megjelölésével jelezzük.

** A tanulmányban még a korábbi nevéen, Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság néven szerepel.

*** A kutatás négy mintát vizsgál: (1) teljes GEM adatbázis; (2) csak Románia; (3) a GEM-ben résztvevő közép- és kelet európai országok, valamint (4) GEM-ben résztvevő európai országok.

A vizsgált cikkek tartalmi elemzése

A vizsgált cikkek tartalmi elemzését négy alfejezetben mutatjuk be. Elsőként azon cikkekkel foglalkozunk, amelyek a vállalkozók demográfiai jellemzőit, motivációit, valamint a vállalkozóvá válást befolyásoló tényezőket vizsgálják. A második blokk kifejezetten a fiatal vállalkozókkal foglalkozik. A harmadik alfejezetben a kulturális és intézményi környezet vállalkozásokra gyakorolt lehetséges hatásait vizsgáljuk, végül az utolsó, negyedik alfejezetben a makrogazdasági szempontokat érvényesítő kutatások eredményeit mutatjuk be.

Vállalkozók általános jellemzői

A sikeres vállalkozás indításához számos képesség, készség, valamint megfelelő tudás szükséges. Ezen képességek és tudás rendelkezésre állását a GEM APS ötfokozatú Likert-skálán, önbevallás alapján méri¹.

Délkelet-Európa hat országában² a vállalkozók felkészültsége pozitív kapcsolatban áll a más szervezetekkel való együttműködéssel (Lekovic et al., 2020), azaz nagyobb valószínűséggel bocsátkoznak másokkal közös projektekbe. Ez a nyitottság kedvező hatással van a vállalkozások bővülésére is, ugyanis a kooperációk pozitív hatást gyakorolnak a vállalkozások nemzetköziesedésére. Ez a hatás az új technológiákat alkalmazó vállalkozások esetében szignifikánsan erősebb (Lekovic et al., 2020). A régió országaiban a lehetőség motiválta korai stádiumú vállalkozások arányát a kudarcból való félelem³ és az üzleti lehetőségek érzékelése⁴ magyarázza, míg a vállalkozói készségek, illetve tudás megléte, valamint a társadalmi kapcsolatok megléte nem rendelkezik szignifikáns magyarázóerővel. Ugyanakkor a kezdeti stádiumú vállalkozásokat előrejelző modellben a társadalmi-gazdasági tényezők, mint a kor, a nem, a képzettség szintje, vagy a háztartási jövedelem mindegyike magyarázóerővel rendelkezik. A nemek közötti egyenlőtlenséget érzékelteti, hogy a férfiak motivációs szintje a nőkéénél 1,561-szer magasabb (Amidžić, 2019). Emellett mind az EU tranzíciós országaiban, mind az EU egészében jellemző, hogy a nők vállalkozásalapítási szándéka a lehetőségvezérelt és a szükségvezérelt vállalkozási tevékenységek esetén egyaránt alacsonyabb a férfiakénál,

---

¹ SUSKILL – „Ön rendelkezik egy új vállalkozás indításához szükséges ismeretekkel, készségekkel és tapasztalatokkal.”

² Szlovénia, Horvátország, Magyarország, Románia, Bosznia és Hercegovina, Észak-Macedónia

³ FEARFAIL – „Nem alapítana vállalkozást attól tartva, hogy kudarcot vallhat.”

⁴ OPPORT – „Az elkövetkező hat hónapban jó lehetőségek nyílnak vállalkozásalapításra a lakóhelyén.”

miközben a nők a teljes GEM mintában nagyobb valószínűséggel bocsátkoznak szükségvezérelt gazdasági tevékenységekbe (Dumitru és Dumitru, 2018).

Tominc (2019) a kezdeti stádiumú vállalkozók innovativitásának tényezőit vizsgálta három szomszédos országban, Magyarországon, Horvátországban és Szlovéniában. Eredményei alapján a termék- és szolgáltatás-, valamint a technológiai innovativitás között pozitív szignifikáns kapcsolat áll fenn, vagyis az innovációt rendszerint a technológia fejlettsége okozza. Ugyan a szerzők munkahipotézise alapján a fiatal és/vagy férfi vállalkozók esetén a termék és szolgáltatás innovativitás magasabb foka figyelhető meg, ezt az adatok nem támasztották alá.

Frešer és Tominc (2018) a szlovén kezdeti fázisú vállalkozók finanszírozási gyakorlatát vizsgálta. Eredményeik szerint

- (1) az innováció típusa és a finanszírozás diverzifikáltsága tekintetében kizárólag azon vállalkozások tekintetében tapasztalható szignifikáns különbség, amelyek olyan technológiát alkalmaznak, amely kevesebb, mint egy éve van a piacon. A versenytárs nélküli piacon működő, valamint a valamennyi fogyasztó számára új terméket vagy szolgáltatást nyújtó vállalkozások finanszírozása nem diverzifikáltabb szignifikánsan, mint a hasonló újítással nem rendelkezőké;
- (2) a fiatalabb, azaz 35 évnél fiatalabb vállalkozók az idősebbeknél diverzifikáltabb finanszírozási struktúrával rendelkeznek, míg a 35 éves vagy idősebb vállalkozók magasabb arányban hagyatkoznak a saját pénzügyi erőforrásaikra;
- (3) a férfi és a női vállalkozók finanszírozási struktúrája nem tér el szignifikánsan egymástól.

Ezek az eredmények egyrészt alátámaszthatják azt a várakozást, amely szerint az idősebbek – különféle okokból – a konzervatívabb finanszírozást részesítik előnyben, ugyanakkor a 35 éves korhatár meghúzásával dichotómmá tett változó – véleményünk szerint – akár lényeges mintázatokat is elfedhet. Figyelemre méltó az is, hogy a különféle definíciók szerint innovatívnak tekintett vállalkozók finanszírozása – egy kivételével – nem tér el lényegesen a nem innovatív vállalkozókétól, ami arra utalhat, hogy az innovatív vállalkozók elsősorban a főtevékenységük, és nem feltétlen a finanszírozási szerkezetük tekintetében tekinthetők innovatívnak.

Juric és szerzőtársai (2019) kutatásában neurális hálózattal kísérelte meg azonosítani azokat a tényezőket, amelyek a Horvátországi mintán magyarázzák, hogy a válaszadó kezdő vállalkozó-e vagy sem? A neurális hálózat – ellentétben például a lineáris regresszióval – nem zárja ki azokat a változókat, amelyek magyarázóereje nem szignifikáns, hanem valamennyi változó alapján keres olyan rejtett mintázatokat, amelyek magyarázzák a függő változó, ebben az esetben a *kezdő vállalkozóság* értékét. A szerzők eredményei szerint leginkább a következő hat hónapban a lakóhelyén elérhető üzleti lehetőségek, a más vállalkozók ismerete, a készségek és tudás rendelkezésre állása, valamint a válaszadó neme meghatározó, míg a média szerepe, a vállalkozói karrier elismertsége, a kudarcból való félelem vagy épp a vállalkozói léthez tartozó elismertség kisebb hatású tényező.

Az alkalmazotti vállalkozókkal kapcsolatos várakozás, hogy a vállalkozáshoz kapcsolódó attitűdjeik⁵ elmaradnak azoktól, akik saját vállalkozást indítanak. Dézsi-Benyovszki és Szabó (2017) romániai mintán végzett elemzése alapján azonban mind az alkalmazotti vállalkozók, mind a kezdeti fázisú vállalkozókra igaz, hogy képesek jó üzleti lehetőségeket észlelni és a cselekvésben nem akadályozza meg őket a kudarcból való félelmük. Ugyan a két kijelentés között ellentmondás is észlelhető lehet, a szerzők a két hipotézis vizsgálatára két, egymástól független logisztikus regressziós modellt építettek. A két vállalkozói típus közötti két legfőbb különbséget az jelenti, hogy a saját vállalkozást indítók az alkalmazotti vállalkozókhöz képest (1) a társadalom vállalkozók iránti magasabb fokú támogatását érzékelik, továbbá (2) magasabb szintű magabiztossággal rendelkeznek.

Fiatal vállalkozók

Az Európai Bizottság (2013, 5.o.) vállalkozásokkal kapcsolatos akcióterve az azonnal megvalósítandó intézkedések között említi a vállalkozással kapcsolatos oktatás és képzés fejlesztését a gazdasági növekedés elősegítése érdekében. A GEM szintén kiemelten vizsgálja a vállalkozás indítására vonatkozó kapacitást, a vállalkozásindításhoz szükséges készségek és tudás meglétét. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy az oktatásnak a vállalkozáshoz kapcsolatos tudást és készségekre (is) szükséges fókuszálnia, ugyanis Crecente-Romero és szerzőtársai (2018) eredményei alapján Európában a GDP-arányos oktatási ráfordítások és a fiatalok vállalkozási aktivitása között nem tárható fel statisztikailag szignifikáns kapcsolat.

---

⁵ Ez alatt a kedvező üzleti lehetőségek észlelése és a kudarcból való félelem szintjét értjük.

Holienka és szerzőtársai (2016) a vállalkozás motivációja (lehetőség- vagy szükségvezérelt) és a vállalkozó korosztálya (18-24 ill. 25-34 éves) szerint a fiatal vállalkozók befolyásoló tényezőit vizsgálta (ld. 4. Táblázat). Az eredmények alapján három tényező tekinthető univerzálisan igaznak: (1) a magabiztosság és (2) egy vállalkozó személyes ismerete egyaránt pozitívan befolyásolja a vállalkozás alakítását, míg (3) a végzettség egyik esetben sem gyakorol szignifikáns hatást. Ez utóbbi eredmény megerősíti Crecente-Romero és szerzőtársai (2018) eredményeit, mely szerint az oktatási rendszer önmagában nem nyújt megfelelő alapot egy új vállalkozás indításához.

A lehetőségekre való figyelem – a várakozásoknak megfelelően – a lehetőségvezérelt fiatal vállalkozókat befolyásolja, míg a szükségvezéreltek esetében nincs szignifikáns hatás. A kudarcból való félelem érdekes, ugyanis a szükségvezérelt fiatal felnőtt vállalkozók esetén a hatás eltűnik. Ezt támasztja alá a jövedelem szerepe is, hisz minden más esetben a magasabb jövedelműeknek magasabb a vállalkozásalapítási hajlandósága. Kiemelhető még a tanulói státuszt, amely a 18-24 éves korosztály esetén a vállalkozásalapítás gátját képezi (Holienka et al., 2016).

4. Táblázat
Fiatal vállalkozások befolyásoló tényezői

	Lehetőségvezérelt		Szükségvezérelt	
	Fiatal (18-24 éves)	Fiatal felnőtt (25-34 éves)	Fiatal (18-24 éves)	Fiatal felnőtt (25-34 éves)
Magabiztosság (<i>self-confidence</i>)	Igen (+)	Igen (+)	Igen (+)	Igen (+)
Lehetőségekre való figyelem (<i>alertness to opportunities</i>)	Igen (+)	Igen (+)	Nem	Nem
Kudarctól való félelem (<i>fear of failure</i>)	Igen (-)	Igen (-)	Igen (-)	Nem
Vállalkozó ismerete (<i>knowing an entrepreneur</i>)	Igen (+)	Igen (+)	Igen (+)	Igen (+)
Vállalkozók státusza (<i>status of entrepreneur</i>)	Nem	Igen (+)	Nem	Nem
Nem (<i>gender</i>)	Igen	Igen	Nem	Igen
Végzettség (<i>education</i>)	Nem	Nem	Nem	Nem
Tanulói státusz (<i>student</i>)	Igen (-)	Nem	Igen (-)	Nem
Jövedelem (<i>income</i>)	Igen (+)	Igen (+)	Igen (+)	Nem

Forrás: (Holienka et al., 2016 115.o.)

(+) pozitív irányú kapcsolat; (-) negatív irányú kapcsolat

Kulturális és intézményi tényezők

Több tanulmány is foglalkozik az ország intézményi/kulturális jellemzőinek vállalkozásokra gyakorolt hatásával. Ugyan a kutatásoknak kisebb regionális egységek esetében is volna relevanciája, ezt az adatok rendelkezésre állása akadályozza. A nemzeti kultúra, történelmi háttér szerepét szemlélteti például Chepureenko (2017), amikor hangsúlyozza, hogy ugyan a poszt-socialista országokban a privatizáció végbement, ez gyakran a *régi nomenklátúra* gazdasági túlélésével járt, továbbá nem ritka a régióban a *ragadozó vállalkozók (predatory entrepreneurship)* megjelenése sem. Mindazonáltal a hasonló kiindulópontból lényegesen eltérő pozíciókat értek el az országok: míg például Csehország a vállalkozási aktivitás minősége és a vállalkozói ökoszisztéma tekintetében a legkedvezőbb mutatókkal rendelkezik, addig Oroszország mindkét szempontból a középső erősséget erősíti, Bosznia-Hercegovina pedig kifejezetten kedvezőtlen mutatókkal rendelkezik.

Arrak és szerzőtársai (2020) Hofstede négy kulturális dimenziója, (1) a hatalmi távolság (*power distance, PDI*), (2) a bizonytalanság elkerülése (*uncertainty avoidance, UAI*), (3) a maszkulinitás – feminitás dichotómia, valamint az (4) az individualizmus-kollektívizmus dichotómia vállalkozásokra gyakorolt hatását vizsgálja Németország NUTS1-es régióiban⁶. Munkahipotézisük alapján a kisebb PDI magasabb fokú szabadságot tesz lehetővé, míg az UAI magas értéke csökkenti a vállalkozásalapítási hajlandóságot. A maszkulinitás/feminitás illetve individualizmus/kollektívizmus esetén ezen kapcsolatok jóval feltételesebbek – azt várhatjuk, hogy a *maszkulinabb* kultúra magasabb kockázatvállalási hajlandósággal jár együtt, ami kedvező lehet a vállalkozásalapításokra. Ehhez hasonlóan az individualizmus is inkább az egyén érvényesülését helyezheti előtérbe. A szerzők Németországban csupán két kulturális tényező esetén találtak szignifikáns kapcsolatot (Arrak et al., 2020): (1) egyrészt a PDI és a bejártatott vállalkozások tulajdonlása között negatív kapcsolat tárható fel, azonban a kezdeti stádiumú vállalkozások esetében ez még nem szignifikáns; (2) az UAI viszont kizárólag a kezdeti vállalkozásokra gyakorol negatív hatást, a már bejártatott vállalkozásokra nem. A szerzők a PDI esetén magyarázatként azt vetik fel, hogy *távolabbra elérő hatalom* esetén a szabadság záloga lehet a vállalkozás indítása, így a korai stádiumú vállalkozásoknál a pozitív

---

⁶ Ez Németország esetében a tartományokat jelöli, amelyekbe – történelmi okokból – három városállam, Berlin, Hamburg és Bréma is beletartozik (Arrak et al., 2020).

hatások a negatívakat némileg kompenzálhatják. A nemi szerepek és a kollektivizmus/individualizmus dichotómia esetén nem volt szignifikáns eltérés.

Khursheed és szerzőtársai (2019) két hipotézise esetén almintaképző ismérvként vette figyelembe Hofstede individualista/kollektivista dichotómia besorolását 28 európai országra kiterjedő vizsgálatában. Eredményeik szerint a kollektivista országokban a korábbi tapasztalatok, vagyis az, hogy a válaszadó korai stádiumú vagy már kialakult vállalkozó-e, pozitívan befolyásolják a viselkedési kontrollt⁷, miközben a vállalkozói tapasztalatok negatív kapcsolatban állnak a vállalkozói szándékokkal. Az individualista országokban ezek a kapcsolatok nem szignifikánsak. Ez azt jelenti, hogy a kollektivista országokban a vállalkozók nagyobb magabiztossággal rendelkeznek. A teljes mintán szignifikánsnak bizonyult az állítás, amely szerint kudarcától való félelem, a magabiztosság hiánya negatív kapcsolatban áll a vállalkozási szándékkal. A szubjektív normák, vagyis a támogató családi-, baráti-, valamint munkahelyi kapcsolatokat ugyanakkor pozitív kapcsolatban állnak a vállalkozás indítási szándékkal.

Németország a 2020-ban 30 éves újraegyesítési folyamat kapcsán kiváló terepe lehet a kulturális összehasonlításnak, ugyanis míg a *nyugati* tartományok lényegében folytonosan a kapitalista világrendben éltek, addig a *keletiekben* államkapitalizmus volt, ahol a kapcsolódó antikapitalista képzés az oktatás szerves részét képezte (Wyrwich et al., 2016). Ugyan a két országrész összehasonlítása számos problémát vet fel, mint például az azóta végbement migráció, vagy az 1990 óta felnőtt generációk eltérő világképe, a kulturális tényezők lassú változása következtében a kutatási kérdés releváns lehet. Wyrwich és szerzőtársai (2016) eredménye alapján ugyan a keleti tartományokban kisebb mértékben, de egy vállalkozó ismerete csökkenti a kudarcától való félelmet. Az antikapitalista képzés következménye, hogy az egykori NDK-ban az 1960 előtt születettek körében ez a hatás épp fordított – azok, akik személyesen is ismernek vállalkozót, kissé jobban félnek a kudarcától, mint azok a kortársaik, akik nem rendelkeznek ilyen ismeretséggel. Érdekes eredmény továbbá, hogy a kudarcától való félelem mértékét csökkentő hatás mérsékeltebb azokban a régiókban, ahol alacsonyabb a vállalkozások elfogadottsága. Ezen eredmények következménye kettős: (1) egyrészt a kulturális tényezők szerepe a vállalkozás alapításában meghatározó lehet hosszú távon is,

---

⁷ A változó egy kompozit mutató, amely a vállalkozás indításához szükséges képességek, készségek és tudás rendelkezésre állását, valamint a magabiztosságot foglalja magába.

kifejezetten igaz ez a volt szocialista országokra; (2) a személyes kapcsolatok, jó példák mérsékelhetik a kulturális tényezőket.

Leković és Berber (2019) Délkelet-Európa hat országára kiterjedő elemzésükben a nemzeti kultúrát a GEM APS kérdőív négy kérdése⁸ alapján operacionalizálta. Eredményük szerint a négyből kettő tényező, a vállalkozás, mint kívánatos karrierlehetőség, valamint a vállalkozókat övező megbecsülés pozitív kapcsolatban áll a vállalkozók növekedési szándékaival.

Makrogazdasági elemzések

A vállalkozások arányára a 2007/2008-as globális pénzügyi-gazdasági válság jelentősen kihatott, amely még a 2012-es GEM APS adatokon is észrevehető. A krízisből való kilábalás azonban számos új lehetőséget teremtett. A WEF globális versenyképességi indexében (is) vizsgált makrogazdasági tényezők nem csak a gazdaság versenyképességét, hanem az üzleti lehetőségekre épülő vállalkozások indítására, ezáltal az ország teljes vállalkozási aktivitására is jelentős hatást gyakorol (Crecente-Romero et al., 2019).

Teixeira és szerzőtársai (2018) 22 európai ország mintáján vizsgálta a vállalkozói aktivitást befolyásoló tényezőket. Az elemzésben 11, a GEM APS-ben illetve a NES-ben vizsgált változó pár közötti korrelációs kapcsolat szorosságát és szignifikanciáját elemezte (5. Táblázat). Eredményeik alapján négy hipotézis nyert megerősítést: (1) a magánszemélyek magas érzékelt kapacitása pozitívan befolyásolja a vállalkozás alapítására vonatkozó szándékot (H1); (2) a vállalkozás alapítására vonatkozó szándék pozitívan befolyásolja a kezdő vállalkozások arányát (H3); (3) a kormányzati tényezők és szakpolitikák pozitívan befolyásolják a vállalkozásoknak nyújtott források nagyságát; (4) az oktatás és a képzés pozitívan befolyásolja a K+F-et. Ugyanakkor véleményünk szerint a szignifikáns statisztikai korrelációs kapcsolat meglétéből vagy hiányából mélyebb elemzés és/vagy modellezés hiányában túlzott következtetéseket nem vonnánk le. Javasolt lehet az eredmények robusztusságának más, a vizsgálat tárgyához hasonlóan illeszkedő proxy változókkal való vizsgálata.

---

⁸ EQUALINC Az Ön országában a legtöbben azt szeretnék, ha mindenki hasonló életszínvonalon élne.
NBGOODC Az Ön országában egy új vállalkozás indítását a többség kívánatos karrier lehetőségnek tartja.
NBSTATUS Az Ön országában jelentős státusz és tisztelet övezi azokat, akik sikeresen indítanak új vállalkozást.
NBMEDIA Az Ön országában gyakran láthat a médiában és/vagy az interneten történeteket sikeres új vállalkozásokról.

5. Táblázat

Teixeira és szerzőtársai (2018) által alkotott hipotézisek és a kapcsolódó függő és független változók

	függő változó	független változó
H1	Vállalkozási szándék (<i>entrepreneurial intentions, EI</i>)	Érzékelt kapacitás (<i>perceived capacity, PC</i>)
H2	Vállalkozási szándék (<i>entrepreneurial intentions, EI</i>)	Érzékelt lehetőségek (<i>perceived opportunities, PO</i>)
H3	Kezdő vállalkozások (<i>nascent entrepreneurship, NS</i>)	Vállalkozási szándék (<i>entrepreneurial intentions, EI</i>)
H4	Vállalkozási szándék (<i>entrepreneurial intentions, EI</i>)	Vállalkozások finanszírozása (<i>financing entrepreneurs, FS</i>)
H5	Vállalkozási szándék (<i>entrepreneurial intentions, EI</i>)	Kormányzati támogatások (<i>governmental support, GS</i>)
H6	Vállalkozási szándék (<i>entrepreneurial intentions, EI</i>)	Oktatás és képzés (<i>basic education and training, BET</i>)
H7	Vállalkozási szándék (<i>entrepreneurial intentions, EI</i>)	Kutatás és fejlesztés (<i>research and development, R&D</i>)
H8	Vállalkozási szándék (<i>entrepreneurial intentions, EI</i>)	Kultúra és társadalmi normák (<i>culture and social norms, CSN</i>)
H9	Kezdő vállalkozások (<i>nascent entrepreneurship, NS</i>)	Kormányzati támogatások (<i>governmental support, GS</i>)
H10	Vállalkozónak nyújtott források (<i>funding for the entrepreneur, FE</i>)	Kormányzati támogatások (<i>governmental support, GS</i>)
H11	Kutatás és fejlesztés (<i>research and development, R&D</i>)	Oktatás és képzés (<i>basic education and training, BET</i>)

forrás: (Teixeira et al., 2018 29.o.)

Ahogy az várható és azt a korábban vizsgált eredmények is alátámasztották, a vállalkozás indításához egyebek mellett a vállalkozó személyes magabiztossága is szükséges. Cieřlik és szerzőtársai (2018) kutatása alapján míg az általános, országra jellemző magabiztosság hiánya a potenciális gazdasági fejlődés alatti növekedést okoz, addig a túlzott magabiztosság a rendelkezésre álló erőforrások pazarlásához vezet. Ennek megfelelően a *magabiztossági index* és a gazdasági növekedés közötti kapcsolat fordított U alakú görbét ír le, amelynek a maximum pontját az *optimális magabiztosság* szintje jelenti. A szerzők több változó magabiztossági indexre gyakorolt hatását vizsgálták. A magabiztosságra pozitívan ható tényezők különösen

(1) egy vállalkozó ismerete, (2) az internet lefedettség, (3) ha az országban a vállalkozás kívánatos karrierlehetőség vagy (4) ha egy elismert tevékenység, továbbá (5) a hofstede-i értelemben vett maszkulinitási index, valamint meglepő módon (6) a bizonytalanságkerülési index (UAI). Utóbbit feltehetően az okozhatja, hogy a magas UAI értékű országokban a vállalkozó kedvű személyek fokozottan sértve érzik a munkahelyükön a szabadságukat, így hajlamosabbak lehetnek saját vállalkozást indítani. Ezzel szemben a magabiztosságot csökkenti (1) a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya és (2) a hofstede-i értelemben vett hosszútávú orientáció. Fontos kiemelni, hogy ezek az eredmények is alátámasztják azt a vélekedést, amely szerint a konvencionális értelemben vett oktatás és a vállalkozás indításához szükséges tudás és készségek átadása jelentősen eltér.

A Világbank WGI (*world governance indicator*) értékei a GCI-hez hasonlóan a makrogazdasági környezet minőségét, a vállalkozásbarát intézményeket vizsgálja. Az indikátorok köre azonban – a vizsgálat tárgyának megfelelően – szűkebb. A hat indikátor a következő (Kaufmann et al., 2010): (1) kormányzati hatékonyság (*Government Effectiveness*); (2) szabályozás minősége (*Regulatory Quality*); (3) a jog uralma (*Rule of Law*); (4) elszámoltathatóság (*Voice and Accountability*); (5) politikai stabilitás, valamint az erőszak/terrorizmus hiánya (*Political Stability and the Absence of Violence/Terrorism*); (6) korlátozott korrupció (*Control of Corruption*). A WGI indikátorok közül a politikai és társadalmi szabadságok lényegesnek bizonyulnak a vállalkozói aktivitás tekintetében, ahogy a jog uralma, különösen a tulajdonjogok védelme is fontosnak tekinthető (Dima et al., 2016).

Diszkusszió és összegzés

Munkánk során a szisztematikus szakirodalom feldolgozás eszközeinek segítségével a Web of Science adatbázisban elérhető, nemzetközi szakirodalmi forrásokat elemeztük. A kiinduló univerzumban szereplő 1596 elemből a részletes elemzésbe 20 tudományos szakcikk került be, amelyek megfeleltek valamennyi kitűzött feltételnek, vagyis (1) a GEM kutatás APS lekérdezésének adatait dolgozza fel, és (2) rendelkezik kelet- és közép európai relevanciával.

A cikkek meglehetősen heterogén témákat dolgoztak fel. A legfontosabb eredményeink az alábbiak:

- (1) a nemi egyenlőtlenséget mutatja, hogy miközben a nők vállalkozásalapítási motivációja lényegesen alacsonyabb a férfiakénál (Amidžić, 2019), a nők mégis nagyobb valószínűséggel kényszerülnek szükségvezérelt vállalkozás indításába (Dumitru és Dumitru, 2018);
- (2) az alkalmazotti vállalkozók (*intrapreneurs*) a vállalkozókhöz hasonló mértékben rendelkeznek a vállalkozáshoz kapcsolódó képességekkel, tudással, valamint félnek a megkezdett tevékenység esetleges sikertelenségétől (Dézsi-Benyovszki és Szabó, 2017);
- (3) az iskolarendszerű oktatás az EU-ban az oktatásra fordított összegektől függetlenül nem segíti a vállalkozáshoz szükséges ismeretek átadását, valamint készségek fejlesztését, holott ez a sikeres vállalkozás alapításának egyik előfeltétele (Holienka et al., 2016; Crecente-Romero et al., 2018);
- (4) a kulturális tényezők hosszú távon befolyásolják a vállalkozásalapításhoz való hozzáállástól, a vállalkozók társadalmi elfogadottságát (Wyrwich et al., 2016);

Kutatásunk három legfőbb limitációja a kiválasztási folyamathoz kapcsolódik. Egyrészt ugyan valamennyi lépés során törekedtünk arra, hogy csak olyan írást zárjunk ki, amely biztosan nem felel meg a feltételeknek, előfordulhat, hogy akár az egyedi megítélés, szélsőséges esetben akár az adott kutatásban szereplő elírás következtében egyes művek indokolatlan kiszűrésére került sor. Ennek legnagyobb kockázata azokban az esetekben merülhet fel, ahol a szerzők nem jelezték explicit módon, hogy a GEM APS és/vagy NES adatait használták fel. Másrészt a regionális szűrés önkényesen történt, ahol a fő szempontot az jelentette, hogy a vizsgált országok között legyen Magyarország, de legalább a régióba tartozó, ezáltal a magyarországihoz potenciálisan hasonló fejlődési pályát leíró országokra fókuszáljon. Harmadrészt limitációként emelhető ki, hogy a kiinduló univerzumot kizárólag a Web of Science adatbázis exportja alapján alakítottuk ki.

Felhasznált irodalmak

Amidžić, R. (2019). A set of factors related to the opportunity motivation: Analysis of Early-stage entrepreneurs from SEE. *Strategic Management*, 24(2), 45–57. <https://doi.org/10.5937/StraMan1902044A>

- Arrak, K., Kaasa, A., & Varblane, U. (2020). Regional Cultural Context as a Determinant of Entrepreneurial Behaviour: The Case of Germany. *The Journal of Entrepreneurship*, 29(1), 88–118. <https://doi.org/10.1177/0971355719893501>
- Bosma, N., Acs, Z. J., Autio, E., Coduras, A., & Levie, J. (2009). *Global Entrepreneurship Monitor 2008 Executive Report*. 68.
- Bosma, N., Hill, S., Ionescu-Somers, A., Kelley, D., Guerrero, M., & Scott, T. (2021). *GEM 2020/2021 Global Report* (o. 214). <https://www.gemconsortium.org/file/open?fileId=50691>
- Chepureenko, A. (2017). Entrepreneurial Activity in Post-Socialist Countries: Methodology and Research Limitations. *Foresight and STI Governance*, 11(3), 11–24. <https://doi.org/10.17323/2500-2597.2017.3.11.24>
- Cieślak, J., Kaciak, E., & van Stel, A. (2018). Country-level determinants and consequences of overconfidence in the ambitious entrepreneurship segment. *International Small Business Journal*, 36(5), 473–499. <https://doi.org/10.1177/0266242617748201>
- Crecente-Romero, F., Giménez-Baldazo, M., & del Val-Núñez, M. T. (2019). Competitiveness and entrepreneurship rate in Europe during the economic recovery phase, 2012–2016. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 15(2), 455–470. <https://doi.org/10.1007/s11365-019-00572-x>
- Crecente-Romero, F., Giménez-Baldazo, M., & Rivera-Galicia, L. F. (2018). Can entrepreneurship channel overqualification in young university graduates in the European Union? *Journal of Business Research*, 89, 223–228. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2018.01.056>
- Dézsi-Benyovszki, A., & Szabó, T. P. (2017). Intrapreneurs and entrepreneurs—Do they differ in Romania? *Acta Oeconomica*, 67(1), 43–61. <https://doi.org/10.1556/032.2017.67.1.3>
- Dima, B., Lobonț, O.-R., & Nicoleta-Claudia. (2016). Does the quality of public policies and institutions matter for entrepreneurial activity? Evidences from the European Union’s member states. *Panoeconomicus*, 63(4), 425–439.
- Dumitru, I., & Dumitru, I. (2018). Drivers of Entrepreneurial Intentions in Romania. *Journal for Economic Forecasting*, 1, 157–166.
- European Commission. (2003). *Green Paper Entrepreneurship in Europe* (COM(2003) 27 final).
- European Commission. (2013). *ENTREPRENEURSHIP 2020 ACTION PLAN Reigniting the entrepreneurial spirit in Europe* (COM(2012) 795 final). <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0795:FIN:en:PDF>

- Frešer, B., & Tominc, P. (2018). Innovativeness and Financial Resources Diversity of Slovenian Early-Stage Entrepreneurs. *Ekonomski Vjesnik*, 31(1), 21–34.
- GEM Global Entrepreneurship Monitor*. (é. n.). GEM Global Entrepreneurship Monitor. Elérés 2021. május 26., forrás <https://www.gemconsortium.org/wiki/1149>
- Holienka, M., Pilková, A., & Jančovičová, Z. (2016). Youth Entrepreneurship in Visegrad Countries. *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 4(4), 105–121. <https://doi.org/10.15678/EBER.2016.040407>
- Juric, P. M., Has, A., & Koprivnjak, T. (2019). PROFILING NASCENT ENTREPRENEURS IN CROATIA - NEURAL NETWORK APPROACH. *Ekonomski Vjesnik/Econviews - Review of Contemporary Business, Entrepreneurship and Economic Issues*, 32(2), 335–346.
- Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2010). *The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues* (SSRN Scholarly Paper ID 1682130). Social Science Research Network. <https://papers.ssrn.com/abstract=1682130>
- Khursheed, A., Mustafa, F., Fatima, M., & Khalid, F. (2019). Antecedents of Entrepreneurial Intentions: A Cross-Country Study of Northern Europe and the Danube Region. *Iranian Journal of Management Studies*, 12(4), 593–627. <https://doi.org/10.22059/ijms.2019.265108.673301>
- Laužikas, M., & Dailydaitė, S. (2015). Impacts of social capital on transformation from efficiency to innovation-driven business. *Journal of Business Economics and Management*, 16(1), 37–51. <https://doi.org/10.3846/16111699.2012.754374>
- Leković, B., & Berber, N. (2019). Determinants of early stage high-growth entrepreneurship: Evidence from South East Europe region. *Journal of East European Management Studies*, 24(2), 347–369. <https://doi.org/10.5771/0949-6181-2019-2-347>
- Lekovic, B., Vojinovic, Z., & Milutinović, S. (2020). Cooperation as a Mediator between Entrepreneurial Competences and Internationalization of New Venture. *Engineering Economics*, 31(1), 72–83. <https://doi.org/10.5755/j01.ee.31.1.20743>
- Singer, S., Amorós, J. E., & Moska Arreola, D. (2015). *Global entrepreneurship monitor 2014 global report*. http://cdn.ciudadelsaber.org/CDS_web/628/documentos/docs/0921003001422972136.pdf
- Teixeira, S. J., Casteleiro, C. M. L., Rodrigues, R. G., & Guerra, M. D. (2018). Entrepreneurial intentions and entrepreneurship in European countries. *International Journal of Innovation Science*, 10(1), 22–42. <https://doi.org/10.1108/IJIS-07-2017-0062>

- Tofan, M., Bereu, A.-M., & Roman, A. (2016). Entrepreneurship dynamics in EU. A comparative perspective. *Transformations in Business & Economics*, 3. <https://www.lituanistika.lt/content/82428>
- Tominc, P. (2019). Perceived Innovativeness and Competitiveness of Early-Stage Entrepreneurs. *Croatian Economic Survey*, 21(1), 87–108. <https://doi.org/10.15179/ces.21.1.3>
- Wyrwich, M., Stuetzer, M., & Sternberg, R. (2016). Entrepreneurial role models, fear of failure, and institutional approval of entrepreneurship: A tale of two regions. *Small Business Economics*, 46(3), 467–492. <https://doi.org/10.1007/s11187-015-9695-4>

Melléklet – Az elemzésből kizárt folyóiratok

sorszám	folyóirat címe	cikkek száma
1	APPETITE	34
2	EPILEPSY & BEHAVIOR	31
3	PATIENT EDUCATION AND COUNSELING	23
4	VALUE IN HEALTH	22
5	ARCHIVES OF SEXUAL BEHAVIOR	22
6	JOURNAL OF HAPPINESS STUDIES	17
7	APPLIED RESEARCH IN QUALITY OF LIFE	17
8	ECONOMICS & HUMAN BIOLOGY	16
9	JOURNAL OF WOMENS HEALTH	15
10	ACCIDENT ANALYSIS AND PREVENTION	14
11	FOOD POLICY	12
12	JOURNAL OF SEX RESEARCH	11
13	ENGINEERING CONSTRUCTION AND ARCHITECTURAL MANAGEMENT	11
14	TRANSPORTATION RESEARCH PART A-POLICY AND PRACTICE	11
15	TECHNOLOGICAL FORECASTING AND SOCIAL CHANGE	10
16	JOURNAL OF TRANSPORT GEOGRAPHY	10
17	WOMENS HEALTH ISSUES	10
18	JOURNAL OF HOMOSEXUALITY	9
19	INTERNATIONAL JOURNAL OF TRANSGENDERISM	8
20	EUROPEAN JOURNAL OF HEALTH ECONOMICS	8
21	HEALTH ECONOMICS	8
22	JOURNAL OF HEALTH ECONOMICS	7
23	AUTISM RESEARCH	7
24	PHYSIOLOGY & BEHAVIOR	7
25	INTERNATIONAL JOURNAL OF CONSUMER STUDIES	7
26	PUBLIC OPINION QUARTERLY	6
27	INTERNATIONAL JOURNAL OF CONSTRUCTION MANAGEMENT	6
28	BEHAVIOURAL BRAIN RESEARCH	5
29	JOURNAL OF SAFETY RESEARCH	5
30	ADVANCES IN LIFE COURSE RESEARCH	5
31	BEHAVIORAL MEDICINE	5
32	FOREST POLICY AND ECONOMICS	5
33	SOCIAL SCIENCE COMPUTER REVIEW	5
34	PHARMACOECONOMICS	5

sorszám	folyóirat címe	cikkek száma
35	DISASTER PREVENTION AND MANAGEMENT	4
36	RESEARCH IN TRANSPORTATION BUSINESS AND MANAGEMENT	4
37	JOURNAL OF YOUTH STUDIES	4
38	LONGITUDINAL AND LIFE COURSE STUDIES	4
39	SEXUALITY RESEARCH AND SOCIAL POLICY	4
40	APPLIED HEALTH ECONOMICS AND HEALTH POLICY	4
41	TRANSPORT POLICY	4
42	BRAIN AND BEHAVIOR	4
43	INTERNATIONAL JOURNAL OF SEXUAL HEALTH	4
44	SEX ROLES	3
45	FIELD METHODS	3
46	INTERNATIONAL JOURNAL OF HAPPINESS AND DEVELOPMENT	3
47	ANIMAL BEHAVIOUR	3
48	CHINA AGRICULTURAL ECONOMIC REVIEW	3
49	EVALUATION AND PROGRAM PLANNING	3
50	JOURNAL OF FASHION MARKETING AND MANAGEMENT	3
51	FRONTIERS IN BEHAVIORAL NEUROSCIENCE	3
52	JOURNAL OF NURSING MANAGEMENT	3
53	SEXUALITY AND CULTURE	3
54	JOURNAL OF OCCUPATIONAL SCIENCE	3
55	SOCIAL INCLUSION	3
56	ETHOLOGY	3
57	CHILD INDICATORS RESEARCH	3
58	WOMEN & HEALTH	3
59	INTERNATIONAL JOURNAL OF CONFLICT MANAGEMENT	2
60	SIMULATION & GAMING	2
61	SPORT MANAGEMENT REVIEW	2
62	RACE AND SOCIAL PROBLEMS	2
63	JOURNAL OF ECT	2
64	ZEITSCHRIFT FUR SEXUALFORSCHUNG	2
65	AGRICULTURAL ECONOMICS	2
66	YOUNG CONSUMERS	2
67	JOURNAL OF BISEXUALITY	2
68	AGGRESSIVE BEHAVIOR	2
69	BEHAVIOURAL PROCESSES	2
70	JOURNAL OF THE ECONOMICS OF AGEING	2

sorszám	folyóirat címe	cikkek száma
71	BEHAVIORAL ECOLOGY AND SOCIOBIOLOGY	2
72	FACILITIES	2
73	JOURNAL OF FAMILY AND ECONOMIC ISSUES	2
74	AGRICULTURAL AND RESOURCE ECONOMICS-INTERNATIONAL SCIENTIFIC E-JOURNAL	2
75	AMERICAN JOURNAL OF HEALTH ECONOMICS	2
76	HEALTH CARE FOR WOMEN INTERNATIONAL	2
77	INTERNATIONAL JOURNAL OF HEALTH ECONOMICS AND MANAGEMENT	2
78	SPACE POLICY	2
79	HEALTH ECONOMICS REVIEW	2
80	APPLIED ANIMAL BEHAVIOUR SCIENCE	2
81	TIJDSCHRIFT VOOR ECONOMISCHE EN SOCIALE GEOGRAFIE	2
82	QUALITATIVE HEALTH RESEARCH	2
83	QUALITATIVE MARKET RESEARCH	2
84	JOURNAL OF WOMEN & AGING	2
85	ANTHROPOLOGIST	2